

Marečková, Marie

Obchod moravským suknem v karpatské oblasti v první polovině 17. století a úloha Prešovanů

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1988, vol. 37, iss. C35, pp. [135]-141

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102502>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MARIE MAREČKOVÁ

OBCHOD MORAVSKÝM SUKNEM V KARPATSKÉ OBLASTI V PRVÉ POLOVINĚ 17. STOLETÍ A ÚLOHA PREŠOVANŮ

Ekonomicko-obchodní vazby východoslovenských měst s jihovýchodní Evropou, intenzivně se rozvíjející od 14. století, prošly od 16. století určitými proměnami v důsledku tureckých výbojů na Balkáně a v Uhrách, které prohloubily izolaci sedmihradských, balkánských, valašských a do jisté míry i moldavských měst od středoevropských výrobních a obchodních center. Zejména sedmihradská města v čele s Kluží se od 16. století orientovala na vazby s východoslovenskými městy, neboť jejich prostřednictvím mohla obchodovat i se severem a západem Evropy. Oblast Balkánu byla sice napojena na evropský námořní obchod a levantské trhy, avšak od počátku 17. století nabýval na významu pozemní obchod ve směru Dunaj—Sedmihradsko—střední Evropa, který se v 18. století stal rozhodující orientací dálkového obchodu Balkánu.¹ Východoslovenská města tedy i za pozdního feudalismu plnila funkci prostředníka v dodávkách západoevropských a středoevropských průmyslových výrobků na trhy dnešní Zakarpatské Ukrajiny, Rumunska, východního Maďarska a Balkánu. Jednalo se zejména o obchod s kovovými a textilními výrobky, tedy o zboží každodenní hromadné spotřeby.

Úloha organizátora těchto ekonomicko-obchodních vazeb náležela od druhého desetiletí 17. století Prešovu. Jeho jarmarky byly tradičním místem úvěrových transakcí, v nichž obchodníci východoslovenských měst, především Prešova, Košic a Levoče, vystupovali jako věřitelé balkánských či sedmihradských obchodních partnerů. Sami nakupovali na úvěr ve středoevropských obchodních a výrobních centrech — ve Slezsku, na Moravě, v Rakousích a v Polsku. Nezbytný obchodní kapitál pro tuto aktivitu jim přinášel výnosný export vína polské šlechtě. Obchod uherským vínem ovládali obchodníci z Prešova, významný podíl měli též

¹ Todorov, N.: *Balkanskijat grad XV—XIX vek*, Sofia 1972, 185.

obchodníci z Košic a Bardějova. Tento středoevropsko karpatsko-balkánský obchod nabýval charakteru soustavných vazeb a závislostí.²

Během prvních tří desetiletí 17. století v obchodním podnikání Prešovů získávala postupně vedle polského plátna dominující postavení slezská a moravská sukna. Již v letech 1570—1598 nabyly dodávky suken Prešovany velkého rozsahu. Do konce devadesátých let 16. století nakupovali značné množství suken (zejména londýnské a jihlavské) v Rakousích, avšak ještě větší podíl připadal na dodávky suken slezských (karazie, vratislavské) a zhořeleckých. Od počátku 17. století dovoz suken stále vzrůstal až k roku 1629. V Rakousích si Prešované nadále opatrovali zejména dražší druhy suken. Ta však byla z východoslovenských měst a jimi zásobovaných trhů na jihu a jihovýchodě Evropy rozhodně vytlačena levnějšími druhy suken slezské a moravské produkce. Tato sukna Prešované kupovali prostřednictvím polského trhu či v Rakousích, především však pro ně zajížděli přímo do Slezska a na Moravu.

Přehled o konkrétním importu moravského sukna do Prešova jsme získali analýzou prešovských třicátkových rejstříků z let 1601, 1607, 1608, 1610, 1612, 1614, 1615, 1618, 1619, 1623, 1624 a 1629.³ Zachycovaly však pouze dálkový obchod prešovských měšťanů, pokud směřoval přes hranice tehdejšího uherského království. Prešované podle svých privilegií odváděli polovinu třicátka, tedy taxy předepsané celním tarifem, v prešovské filiálce košické třicátkové stanice. V jiných celních úřadech, jimiž projížděli se zbožím, platili pak už jen druhou část taxy. Třicátkové rejstříky však neevidovaly obchodní transakce Prešovů v úplnosti. Prešované od českých a moravských obchodních partnerů často vybírali zboží již procleně. Kromě toho je nutno počítat se značným podílem případů, kdy obchodníci třicátek vůbec neodvedli buď proto, že zaplatili spíšské komoře předem v hotovosti určitý paušál, nebo proto, že se tak vyrovnávaly u spíšské komory jejich pohledávky za půjčení peněz či dodávky textilií, případně z toho důvodu, že byli věřiteli dodavatelů zboží z Moravy, Slezska či Rakous, kteří zaplatili celý třicátek v některé z pohraničních úřadoven. Nebyly ojedinělé případy, kdy prešovští obchodníci neplatili polovinu třicátka, která příslušela městu, protože byli věřiteli městské rady. Zvláště u velkoobchodníků byly tyto způsoby vyrovnání pohledávek zcela běžné, takže právě velké dodávky zboží evidenci často unikaly. Ačkoli získané údaje mohou tedy podat pouze rámové informace, jsou nezastupitelné zejména svou konkrétností, neboť ilustrují základní vývojové trendy orientace a skladby dovozu suken do Prešova.

Přehled o výši cla (třicátka) za jednotlivé druhy deklarovaných suken umožní určité rozlišení jejich jakostí a ceny, ačkoliv celní poplatek byl vybírán stabilně podle platných tax za určitý druh zboží. Údaje o výši

² Marečková, M.: *Úloha Prešova jako centra obchodu vínem v první polovině 17. století*, Sborník prací FF UJEP Brno, C 27, 1980, 89 n. Kazimír, Š.: *Základně rusy obchodu Prešova v 16. a 17. století*, Nové obzory, 19, 1977, 180.

³ Státní okresní archiv Prešov, fond Archiv města Prešova (dále jen OAP), Missiles, r. 1601—1629, nesignováno, třicátkové rejstříky. Roku 1607 se zápisy zachovaly pouze pro druhou polovinu roku, roku 1623 se evidence týkala obchodníků, kteří příslušnou výši třicátka dlužili. Pro následující období se zřejmě prešovské třicátkové rejstříky nezachovaly, další existují až z konce 17. a počátku 18. století.

cla slouží tedy jako základní kvalitativní ukazatel rozdílů mezi jednotlivými druhy suken, který nemohl hned následovat kolísání cenových relací.

Druh sukna	Clo z 1 postavu ve florénech	Druh sukna	Clo z 1 postavu ve florénech
falendyš	3,00	jihlavské	0,15
šiftuch	1,50	slezské	0,15
karazie	0,50	zhořelecké	0,15
míšeňské	0,40	moravské	0,13
kentula	0,25	podšívkové	0,10

Odhad ceny by tedy opakoval tyto uvedené kvalitativní proporce, vyplývající z rozdílů výše cla. Třicátek odpovídal 5⁰/₀ hodnoty zboží, byl tedy vlastně dvacátkem. Protože prešovské třicátkové rejstříky sloužily k výběru poloviny celní taxy od místních obchodníků, cena postavu moravského sukna by činila 5,20 florénu, jihlavského sukna 6 florénů, karazie 20 florénů atd. Na kluzském trhu bylo jihlavské sukno o více než 60⁰/₀ dražší než v Prešově.⁴ Toto zjištění dovoluje určitý odhad zisku při obchodování sukнем, který byl tedy značný. Ačkoliv při obchodu vínem byl zisk až stoprocentní, obchod sukнем pro skladnost, trvanlivost a zajištění odbytu zboží vyžadoval menší dopravní náklady a snadněji se provozoval po celý rok i na vzdálenější trhy v malém i velkém. Prešovští obchodníci však sukno dováželi především v květnu, říjnu a červnu z polských, slezských a moravských trhů, odkud byl nejnižší import v září, prosinci a dubnu. Postav (štuček) sukna obsahoval 30—40 loktů zhruba po půl metru (0,5495 m),⁵ ustálil se ponejvíce na nižší hranici. Moravské sukno bylo tedy deklarováno v postavech (štučkách) zhruba po 15 metrech (16,45 m).

Osm druhů suken, importovaných Prešovany kromě sukna moravského a jihlavského, bylo evidováno pouze v polovičním množství než zbylé dva druhy. Sukno karazie, deklarované v množství 1 569,5 postavu převážně z Moravy a Slezska (803 postavy), ale též z Polska a do značné míry i z Rakous (318,5 postavu), dosáhlo čtvrtiny množství dovezeného moravského sukna, proti němuž mělo téměř čtyřikrát vyšší cenu, neboť tvořilo horní hranici suken středních jakostí. S výjimkou roku 1629 bylo deklarováno stále, zejména od roku 1612. Sukno kentula, zhruba dvojnásobně dražší než sukno moravské, bylo importováno v množství 1250 postavů převážně z Moravy a Slezska. Pravidelný dovoz ve stále větší míře začal od roku 1614, stejně jako u sukna míšeňského, které bylo deklarováno převážně z Moravy a Slezska (258 postavů), pouze 77 postavů pocházelo z Rakous. Sukno zhořelecké bylo importováno zejména v letech 1615 (402 postavy) a 1618 (100 postavů) velkoobchodníkem moravským

⁴ Kavka, F.: *Ceský a slovenský obchod s textilními výrobky v rumunských zemích (do poloviny 17. století)*, Sborník historický, 5, 1957, 152.

⁵ Wolański, M.: *Związki handlowe Śląska z Rzeczpospolitą w 17 wieku*, Wrocław 1961, 151.

suknem Janem Lengfelnerem. Drahé sukno falendyš se dováželo poměrně stabilně v celkovém množství 159,5 postavu zejména z Polska (75,5 postavu), ale i z Rakous (52 postavy). Roku 1629 evidováno nebylo. Nejlevnější druh sukna — podšívkové — pocházel ze Slezska a Moravy v množství 75 postavů roku 1619 a 50 postavů roku 1629. Slezské sukno, deklarované v množství 82 postavy, bylo evidováno především roku 1618 (60 postavů). Dražší sukno šiftuch bylo roku 1612 a 1629 (4 postavy) dovezeno s moravským suknem, pouze roku 1612 ho bylo půl postavu dovezeno z Rakous.

Směr dovozu	Množství sukna v postavech				
	karazie	kentula	jihlavské	míšeňské	zhořelecké
Rakousy	318,5	87	86	77	—
Polsko	423	36	—	—	—
Slezsko, Morava	803	1 126	669	258	531
neurčeno	25	1	—	—	12
celkem	1 569,5	1 250	755	335	531

	falendyš	podšívkové	slezské	šiftuch
Rakousy	52	—	—	0,5
Polsko	72,5	—	—	—
Slezsko, Morava	20	125	82	7
neurčeno	12	—	—	—
celkem	159,5	125	82	7,5

Jihlavské sukno bylo evidováno zvláště, neboť bylo nepatrně dražší než sukno moravské. V importu do Prešova se však objevilo pouze v letech 1608 v množství 254 postavy, 1612 v množství 415 postavů (označených „moravské jihlavské sukno“) a 1614 v množství 86 postavů. V letech 1608 a 1612 je deklaroval většinou obchodník moravským suknem Tomáš Galamboczy.

Rok	Směr dovozu	Množství v postavech
1608	Polsko	71
	Morava, Slezsko	254
1609	Rakousy	6
	Morava, Slezsko	374
1612	Morava, Slezsko	415
1614	Morava, Slezsko	312
1615	Polsko	1
	Morava, Slezsko	139
1618	Morava, Slezsko	1 144
1619	Morava, Slezsko	1 594
1624	Rakousy	1
	Polsko	2
	Morava, Slezsko	333
1629	Morava, Slezsko	1 546
celkem	Rakousy	7
	Polsko	74
	Morava, Slezsko	6 111
úhrnem		6 192

Dovoz moravského sukna v množství 692 postavy představoval téměř dvě třetiny celkového importu suken do Prešova a dosáhl maxima v letech 1618 (1144 postavy), 1619 (1594 postavy) a 1629 (1546 postavů). V dovozu do Levoče se od roku 1622 vyskytovalo moravské sukno jen výjimečně a v malém množství, ačkoliv význačné postavení levočských velkoobchodníků v dovozu moravského sukna se od počátku 17. století prozrazovalo stále výrazněji a vrcholilo ve druhém desetiletí 17. století, kdy Levočané přiváželi ročně 4000—6000 postavů tohoto sukna buď přímo z Moravy, nebo prostřednictvím Vratislavi či Krakova.⁶

Moravské sukno importované Prešovany pocházelo patrně ze severomoravských a východomoravských měst Příbor, Nový Jičín, Lipník nad Bečvou a Olomouc, která se výrazně uplatňovala i v dovozu moravského sukna do Krakova. Kromě 81 postavu bylo moravské sukno Prešovany deklarováno přes Žilinu a Púchov, takže podle těchto ukazatelů nebylo možné přímo odlišit směr dovozu ze Slezska a Moravy. Obchodem moravským suknem se téměř výhradně zabýval Jan Lengfelner, kterého lze porovnat s levočskými i krakovskými velkoobchodníky suknem. Mezi téměř třemi sty Prešovany evidovaných třicátkovými rejstříky v prvních třech desetiletích 17. století patřil spolu s Janem Melczerem a Stanislavem Uynepim, kteří udržovali obchodní spojení především s Vídní a provozovali velkoobchod kramářským zbožím, ke kapitálově nejsilnějším obchodníkům s ročním obratem 10 000—20 000 florénů. Jan Lengfelner se přistěhoval z Gelnice, prešovské měšťanské právo a povolení obchodovat vínem získal 19. září 1611. Rodina zřejmě pocházela z Míšeň.⁷ Už v roce 1612 předstihl Jan Lengfelner dosavadního nejnáslednějšího prešovského velkoobchodníka moravským a slezským suknem Tomáše Galamboczyho, který se pak orientoval na dovoz polského plátna a obchod vínem, který mu povolila městská rada.⁸ Avšak i Janu Lengfelnerovi se brzy objevil konkurent v novém prešovském duchovním přijatém do svazku měšťanů 28. prosince 1619.⁹ Byl jím Levočan Cyriacus Pobst, nepochybně příbuzný největšího levočského velkoobchodníka moravským suknem Bedřicha Pabsta.¹⁰ Roku 1620 dovezl Cyriacus Pobst přes Žilinu a Púchov 325 postavů moravského sukna, 140 postavů slezského a 12 postavů míšeňského sukna spolu s 237 postavami karazie a 320 postavami kentuly a slezského sukna (bez rozlišení druhů), což převyšovalo o více než 200 postavů celkový roční dovoz v režii Jana Lengfelnera. Pobst dále evidován nebyl a Lengfelner udržel primát v dodávkách tohoto zboží. Roku 1625 zemřel a obchod převzal jeho stejnojmenný syn.¹¹

Doplnění údajů prešovských třicátkových rejstříků umožnil rozbor kra-

⁶ Fišer, R.: *Dovoz moravského sukna na levočský trh v první polovině 17. století*, *Časopis Matice moravské*, 88, 1989, 41.

⁷ 8. července 1616 byl v knize měšťanských práv zapsán Theodor Lengfelner z Míšeň, 17. září 1613 byl uveden Daniel Lengfelner z Gelnice. OAP, rkp. č. 2118, r. 1537—1676, f. 26 v., 51, 77, kniha měšťanských práv.

⁸ Tomáš Galamboczy pocházel z Uher a měšťanské právo získal 19. července 1608. OAP, rkp. č. 2118, r. 1537—1676, f. 77, kniha měšťanských práv.

⁹ OAP, rkp. č. 2118, r. 1537—1676, f. 20, kniha měšťanských práv.

¹⁰ Fišer, R.: *Dovoz moravského sukna*, 42 n.

¹¹ OAP, Missiles, r. 1624, nesignováno, Dreissigste Buchlein, f. 47 v.

kovských celních register z roku 1631,¹² evidujících nejen obchodní transakce Krakovanů, ale i cizích obchodníků, kteří projeli krakovskou celnicí. Krakovští obchodníci spolu moravskými formany a výrobci dovezli roku 1631 moravského sukna 3733 postavy, což dokládá rostoucí tendenci importu, neboť roku 1624 dovezli 2012 postavů a roku 1629 pak 2689 postavů moravského sukna.¹³ Moravské sukno bylo přiváženo především z východomoravského Příboru (384 postavy) a Nového Jičína (243 postavy), jejichž podíl na dovozu se výrazně snížil, protože roku 1624 dodal Nový Jičín 1775 postavů a Příbor 696 postavů.¹⁴ Velmi aktivně provozovali tento obchod Krakované a krakovští židé vozící toto sukno většinou s moravským vínem. Připadalo na ně 64,4 % celkového importu.

Původ či jméno obchodníka	Množství sukna v postavech
Příbor	384
Nový Jičín	243
z Moravy	701
Cyrusové	687
Trombkowiczové	337
ostatní Krakované	841
krakovští židé	560
celkem	3 733

Export moravského sukna z Krakova do Uher a Sedmihradska roku 1631 evidován nebyl, ačkoliv roku 1624 činil 390 postavů a roku 1629 však jen 16 postavů.¹⁵ Naproti tomu z celkem dovezených 11 721 postavů slezského sukna (z toho 3345 postavů dodali krakovští velkoobchodníci Cyrusové) byla celá třetina — 3958,5 postavu exportována do Uher. Z toho 2060 postavů připadalo na karazii. Z 86,7 % export slezských suken z krakovského trhu do Uher zajistili krakovští obchodníci. Export nabyl největšího rozsahu v prosinci, červnu a lednu. Zimního období mohli Krakované současně výhodně využít pro nákup a transport uherského vína. při zpáteční cestě. Tyto transakce měly charakter úvěrových obchodů na základě dlouhodobých smluv.

Krakovští obchodníci tedy plně ovládali dovoz slezských a moravských suken na krakovský trh a další export slezských suken do Uher a Sedmihradska. Neprosadili se však v exportu moravského sukna na slovenské, dolnouherské a sedmihradské trhy, neboť ten byl zajišťován přímými kontakty se soukenickými centry prostřednictvím východoslovenských a moravských obchodníků.

Prešovský trh a jim zásobované vzdálenější trhy nebyly tedy v rostoucím dovozu textilií vázány jen na prostřednictví Krakova či Vídně.

¹² Archiwum Akt Dawnych miasta Krakowa, rkp. č. 2145, r. 1631, celní registra. Fotokopie těchto pramenů mi laskavě zapůjčil prof. PhDr. František Hejl, CSc.

¹³ Fišer, R.: *Dovoz moravského sukna*, 39 n.

¹⁴ Hejl, F.: *Český obchod na krakovském trhu po Bílé hoře*, Sborník prací FF UJEP Brno, C 8, 1961, 235.

¹⁵ Fišer, R.: *Dovoz moravského sukna*, 39.

Pro slezská a moravská sukna Prešovane sami zajížděli do středisek soukenické výroby a nakupovali je na úvěr. Význam jejich obchodního podnikání vzrostl zvláště po roce 1618, kdy zčásti zajišťovali odbyt tohoto zboží i na jihovýchodě Evropy. Jejich obchodní aktivita se neomezila ani počátkem dvacátých let 17. století, kdy z importu moravského sukna odstoupili levočští obchodníci, a trvala až k roku 1629. Dovoz moravského sukna pokrýval téměř dvě třetiny celkového dovozu suken v režii Prešovánů a prokazoval tendenci růstu. Doložil tak přesun poptávky na levnější druhy suken hromadné spotřeby i na trzích jihovýchodní Evropy.

Prešov v první polovině 17. století plnil funkci významného obchodního centra a organizátora dálkového obchodu zbožím hromadné spotřeby na východním Slovensku i důležitého centra středoevropského obchodu, orientovaného na zásobování jihovýchodních oblastí. Soustředění obchodu vínem a aktivita Prešovánů při jeho realizaci umožňovaly prosperitu prešovského dálkového obchodu běžnými druhy zboží hromadné spotřeby, zisky z obchodu vínem tvořily základ prešovského obchodního kapitálu.

DER HANDEL MIT MÄHRISCHEN TUCHEN IM KARPATENGEBIET IN DER ERSTEN HÄLFTE DES 17. JAHRHUNDERTS UND DIE ROLLE DER KAUFLEUTE VON PREŠOV

Die vorteilhafte geographische Lage der ökonomisch entfalteten ostslowakischen Städte in der Reichweite wichtiger mitteleuropäischer und osteuropäischer Handelswege ermöglichte ihnen direkte Kontakte mit dem grossen internationalen Handel aufrechtzuerhalten. Im 17. Jahrhundert bewahrten und festigten sie ihre Position als Bindeglied in der Vermittlung des auf dem Strassenwege betriebenen Handels zwischen dem europäischen Westen und Nordwesten einerseits und dem Süden und Südosten andererseits, der in grossem Masse in der Regie der Handelsleute der ostslowakischen Städte realisiert wurde.

Die Kaufleute von Prešov ragten als die Lieferanten von den Produkten des Massenverbrauchs hervor, also durch die Kramwaren und besonders Textilien (billigere Sorten der Tuche, die Leinwand, die Hüte und die Schleier). Sie versorgten nicht nur die ostslowakischen, sondern auch die niederungarischen und siebenbürgischen Märkte, wohin der grösste Teil dieses Imports hinzielte. Prešov wurde so zu einer wichtigen Versorgungsbasis der Textilien.

Für schlesische und mährische Tuche fuhren die Bürger von Prešov auch in die Zentren der Textilproduktion und haben sie auf Kredit gekauft. Die Konzentration des Weinhandels und die Aktivität der Bewohner von Prešov bei seiner Realisation bilden eine der Voraussetzungen der Prosperität des Fernhandels von Prešov, der Kraft des Handelskapital und der verhältnismässigen Stabilität der städtischen Ökonomik.

